

ASPECTE ALE CONTRIBUȚIEI PICTORULUI ION BĂRBULESCU LA EVOLUȚIA GRAFICII MILITANTE PROTESTATARE DIN ROMÂNIA

VENERA CABALORTA

Evoluția jurnalismului dintre cele două războaie mondiale constituie un capitol important al unui interesant studiu științific plin de interes asupra evoluției societății și mentalității sociale. Jurnalismul a constituit încă de la apariție un uriaș instrument de propagandă, într-o largă măsură pregătitor de istorie. „Suflet al mulțimilor“, cum a mai fost denumit fenomenul presei a avut un caracter de imediată actualitate. Grafica protestatară, prin mesajul ei de artă — exponentă directă de idei, se însumează în acest izvor inepuizabil de informații aflat la îndemîna cercetărilor. Avînd ca mod de exprimare desenul sau numai schița într-o primă formă de concepție, grafica protestatară interbelică găsește ca gen și tematică reale posibilități de activă manifestare. În paginile publicațiilor anilor 1900—1940, cu precădere în ale celor de orientare democratică, se realizează de către reprezentanții genului un veridic comentariu grafic asupra fenomenelor de ordin social, economic, politic. Deveniți o prezență constantă și integrîndu-se tematic în programele unor ziare ce-și asumau cu responsabilitate atitudini civice, pictori și desenatori de prestigiu se integrează prin activitatea lor în acest fenomen al presei caracterizat cu precizie de un cunoscut și apreciat reporter al acelor ani : „Ziaristul nu este un istoriograf, e cronicar... Nu lasă istoriei răspunderea, și-o ia el singur. Un ziarist, un reporter are vîrsta faptelor pe care le relatează.“¹

Grafica românească se înscrie în perioada dintre cele două războaie mondiale pe linia generală europeană de noi tendințe progresiste, manifeste și umaniste. Tematica ei este complexă cuprinzînd evenimente și personalități. Maeștrii genului realizează pe plan național o frescă cu un conținut de intensă trăire în această epocă agitată și contradictorie avînd ca motiv de inspirație observația pe viu a realităților sociale.²

Activitatea în presă cerea încă de la începuturile sale o personalitate multilaterală. „Ziarul, declara George Călinescu, este un instrument de educație delicat, care are nevoie de oameni destoinici și de efortări re-

1 Marius Mircu — *Trimis special* — din amintirile unui ziarist, Ed. Cartea românească, 1974, p. 87.

2 *** *Grafica militantă românească* — Ed. Meridiane, București, 1963, p. 6.

ale³. Numărindu-se printre acești slujitori și cuceritori ai lumii prin jurnal (S. Weil, „Le journal“, Paris, 1934), pictorul Ion Bărbulescu se remarcă în publicistica vremii printr-un real talent cu putere sugestivă pus în slujba unor convingeri democratice. Genul de tratare al temelor de către Ion Bărbulescu este reprezentativ pentru grafica militară românească cu apariții în publicistica dintre cele două războaie mondiale.

Născut la 16 decembrie 1886 în micul orașel Odobești din ținutul Putnei, fiu al unui modest funcționar de primărie ce avea de întreținut o numeroasă familie, Ion Bărbulescu se face remarcant pentru talentul său la desen încă din anii copilăriei. Liceul făcut la Focșani dă o confirmare concretă calităților sale. Cîteva apariții promițătoare în publicațiile școlare locale încununate de publicarea în ziarele „Adevărul“ și „Dimineața“ a unor desene trimise redacțiilor de către tînărul Ion Bărbulescu, îl fac pe acesta să dea curs chemării și talentului său. Se stabilește în București la numai 18 ani, conștient încă de la începutul carierei sale că lucrul la un ziar nu se rezumă la scrierea unor articole ci presupune înainte de toate o conștiință cetățenească și răspundere personală pentru lucrările publicate. Talentul său își găsește afirmarea după o muncă intensă, Ion Bărbulescu devenind în scurt timp o prezență activă și permanentă în paginile presei de orientare democratică timp de aproape patru decenii. Desenator satiric prin excelență se remarcă încă de la început prin vederile sale realist-progresiste. Nu neglijează nici alte domenii ca pictura, literatura și chiar critica de artă, rămînînd să fie considerat însă ca unul dintre vîrfurile graficii protestatare. Urmărind un ideal social-politic și moral, tematica desenelor sale constituie o cronică ilustrată, document veridic al unei întregi epoci.

Ion Bărbulescu semnează pentru prima dată cu pseudonimul B'ARG în anul 1906 pe un desen-frontispiciu apărut sub titlul „Toamna“ în revista „Furnica“ — publicație cunoscută pentru șarjele sale antidinastice. B'ARG se va înscrie astfel pe linia unor cunoscute personalități artistice militant-progresiste, într-o epocă de înflorire a genului de grafică politică cu apariții în publicistica vremii. Acest nou curent, însumînd nume de prestigiu ca N. M. Tonitza, Camil Ressu, Ary Murnu, M. Mantu, Teodorescu Sion, cunoaște în perioada dintre cele două războaie mondiale o epocă de rapidă evoluție nu numai sub raport numeric și calitativ dar și ca varietate, diferențiere stilistică.⁴

Trebuie menționat că abia după anul 1895 presa începe să devină și la noi o forță reală. Capacitatea ei de a forma și a consolida o relativ puternică opinie publică, în mediul urban pentru început, era din ce în ce mai evidentă. Spre sfîrșitul secolului XIX în România s-a simțit nevoia apariției unor cotidiene de mare tiraj, mai mult sau mai puțin independente, care să nu exprime doar punctele de vedere exclusiviste ale unei grupări politice sau ale alteia, servind numai clientelei de partid, ci prin varietatea și accesibilitatea articolelor publicate și a informațiilor, să-și recruteze cititorii din rîndurile unor foarte largi cate-

3 Georghe Călinescu — *Presa românească*, în „Tribuna poporului“, din 15 septembrie 1944.

4 Gh. Cosma — B'ARG (Ion Bărbulescu), în „SCIA“, nr. 2, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 460.

gorii sociale⁵. Apariția unor ziare democratice ca „Adevărul” și „Dimineața”, prezența lor activă în viața cotidiană a țării, campaniile pe care le-au inițiat, opinia publică pe care au creat-o, relevă contribuția lor la dezvoltarea presei române pe calea progresului. Precizarea încă de la început a unei linii generale era necesară și hotărâtoare pentru prestigiul unui jurnal, ca și evitarea oricărui moment de derută. Popularitatea unei publicații ca „Adevărul” s-a menținut datorită unor personalități ce au îndrumat ziarul pe coordonate complexe, esențiale care se intersectează și se completează reciproc de foarte multe ori. Constantin Mille, gazetar democrat a realizat prin această foaie zilnică performanța nemai-întâlnită la noi pînă atunci de a-și putea exprima zilnic timp de peste două decenii, înfruntînd constrîngerile existente, punctul de vedere sincer asupra unor principale momente ale vieții politice și sociale, interne și externe. În aprilie 1895 revin la „Adevărul”, după o scurtă trecere pe la „Lumea Nouă”, C. D. Anghel și I. Teodorescu care vor sprijini îndeaproape linia politică a ziarului. (Acesta din urmă, născut la Focșani în 1867, urmează cursurile universității din Bruxelles. Semnatar permanent a numeroase articole de fond, el se va situa pe liniile principale inițiate de ziar încă de la primele apariții).

Urmînd linia politică a „Adevărului” din acei ani, la 2 noiembrie 1908 apare publicația „Belgia Orientului” — revistă satirică și umoristică și „Nea Ghiță” (revistă supliment de bună ținută satirică) care debutează cu un prolog spiritual în care sînt dezvoltate convingerile democratice și intențiile de a se milita în acest sens. Desenele remarcabile sînt semnate de Iser, Murnu, Mantu, alături de care găsim lucrările lui B'ARG. Efectiv sînt numele cele mai prestigioase ale tinerei grafice românești interbelice. Revistele mai sus citate se înscriu prin conținut și tematică desenelor pe linia inaugurată de revistele lui Hașdeu și Orășanu, continuată de „Moftul Român” al lui Caragiale, Anton Bacalbașa și apoi de antidinastica publicație „Furnica” (George Ranetti).⁶

Conform Anuarului presei române și al lumii politice (pus sub patronajul sindicatului ziariștilor din România) pentru anul VI, din 1911 (director proprietar V. Rusenescu), în componența ziarului „Adevărul”, referitoare la anul 1910, îl găsim pe B'ARG desemnat ca desenator al publicației. De fapt el își începe activitatea la Adevărul în anul 1909.⁷ (Datarea cu exactitate a debutului la acest ziar este mai dificil de stabilit: realizarea unor colecții complete, mai ales în provincie, este greu de constituit datorită faptului că descori ziarele de orientare democratică sau socialistă aveau de suportat rigorile cenzurii, la confiscarea acestora procedîndu-se foarte des sub pretextul publicării unor articole calomnioase).

Din februarie 1901 așezarea materialului în paginile ziarului „Adevărul” suferise modificări printre care și aceea că se inaugurează rubrica „Chestia Zilei” (cu timpul aceasta va deveni rubrică cotidiană). Conținînd desene inspirate mai ales din evenimentele vieții politice

5 Tiberiu Avramescu — „Adevărul” — *Mișcarea democratică și socialistă (1895—1920)*, Ed. Politică, București 1982, p. 23.

6 Idem, p. 81.

7 Gh. Cosma, op. cit., p. 456.

interne, noua rubrică constituia un deliciu zilnic al cititorilor. Redacția ziarului „Adevărul” în această direcție a dus o amplă campanie de atragere a talentelor autentice (B'ARG numărându-se printre acestea), talente care au alcătuit de-a-lungul anilor o adevărată istorie în imagini a vieții social-politice românești.⁸

Existența unei rubrici speciale rezervată graficii satirice, oferă personalității și talentului lui B'ARG o posibilitate zilnică de punere în valoare a calităților sale. Fiecare „șarjă” este rezultatul îmbinării unui excelent penel cu un spirit de observație fin dar care devine periculos de critic atunci când artistul își exprimă revolta. Aceasta constituie de fapt însăși esența graficii protestatoare, definiția ei, a artei de ale cărei servicii presa democratică s-a folosit în perioada interbelică.

Colaborarea pictorului Ion Bărbulescu la ziarul „Adevărul” este constantă dovedind încă odată convingerile sale politice care coincid cu programul politic urmărit de această publicație. Exceptând unele scurte întreruperi cauzate de anii primului război mondial, activitatea sa la acest ziar va continua permanent între anii 1918—1923 și apoi sporadic pînă la dispariția ziarului. De remarcat că lucrările sale apar și după 1944 și au un conținut tematic strîns legat de evenimentele tumultuoase ale unor ani ce și-au pus amprenta transformatoare asupra istoriei noastre naționale.

Șarjele sale cotidiene destinate rubricii „Chestia Zilei” au un conținut foarte variat cuprinzînd subiecte inspirate din situația țărănimii, evoluția crizei economice, disensiunile politice existente în sistemul de guvernare, acestea din urmă fiind plastic sugerate prin imaginea „scrînciobului” simbolizînd dese schimburi de guvern și rotirea portofoliilor ministeriale. Lunga și fructuoasă perioadă de activitate la ziarul „Adevărul” a avut pentru Ion Bărbulescu o importanță hotărîtoare nu numai pentru formarea lui artistică. Împărtășind programul de acțiune al acestei publicații de orientare democrat-socialistă îl vedem pe Ion Bărbulescu devenit participant activ la toate marile evenimente — idei declanșate de cunoscuta publicație. Înființarea unei „Ligi a drepturilor omului” îi apărea lui Constantin Mille — directorul „Adevărului” — și altor democrați din România, o soluție care într-o anumită măsură putea să pună stavilă încălcării unor drepturi și libertăți cetățenești. De altfel, o astfel de organizație funcționase cu o secție română la Paris în anii războiului. După întoarcerea în țară, Mille susține alături de prietenii săi necesitatea constituirii la București, a unei astfel de ligi. În acest sens întreaga presă democratică adresează opiniei publice un apel, rezultat al unei redactări colective finalizată de C. G. Costa-Foru, apel publicat la 22 iunie 1923. Apelul a fost semnat în ordine alfabetică de intelectuali progresiști, de oameni politici socialiști, de gazetari democrați, artiști printre care se numără numele lui B'ARG și L. ROSS caricaturistul și desenatorul ziarului „Adevărul”) ⁹. Ca o recunoaștere a colaborării lui B'ARG la o publicație a cărei contribuție la evoluția presei române era apreciată, artistul cetățean Ion Bărbulescu

⁸ Tiberiu Avramescu, op. cit., p. 49.

⁹ Constituirea „Ligii drepturilor omului”, în „Lupta”, an. II, nr. 457, din 24 iunie, 1927, p. 3.

va fi delegat să reprezinte Artiștii Plastici din România la funerariile lui Constantin Mille¹⁰, acela care fusese timp de decenii sufletul mișcării de presă democrat-socialistă. Ziarist-cetățean, el nu-și precupețise nici un efort pentru a face din publicistica română o arină de temut împotriva tuturor abuzurilor și încălcărilor drepturilor cetățenești. O nouă generație de ziaști se ridicase sub îndrumarea sa, generație care anulase scopul comercial al presei; senzaționalul, expedientul folosite până atunci pentru menținerea interesului cititorului anonim sînt depășite ca tematică, ziarul devenind o tribună pusă sub imperativul omeniei. Prin întreaga sa activitate Ion Bărbulescu se dovedește a fi un exponent al acestui nou gen de jurnalism.

Cercetînd activitatea lui B'ARG în presa democrat-socialistă interbelică se poate observa cît de adînc se integrează artistul în atmosfera de critică socială a publicațiilor reușind în același timp ca printr-o muncă și practică asiduă să se afirme printre virfurile reprezentanților genului din perioada interbelică. Ca stil de tratare tematică, B'ARG este caracterizat de firescul situației și mai ales de tipologia personajelor sale care formează o galerie completă de tipuri sociale negative sau pozitive. Fiind un reprezentant mai cu seamă al curentului umanist din grafica românească, talentul său dă naștere unei serii de portrete tipice, de neconfundat. Personajele sînt încadrate în peisajul trist de mahala săracă. Sînt dezvăluite pe rînd cu un umor trist figurile micilor vînzători de ziare, a vagabonzilor lipsiți de orice mijloc de existență, apar chipurile vînzătorilor ambulanti, a bătrînilor săraci și bolnavi. Este universul mizerabil al periferiilor orașelor locuite de cei care suportă consecințele nefaste ale crizei economice.¹¹

Caracterul umanist al artei lui Ion Bărbulescu este subliniat de activitatea sa din anii primului război mondial. Îl găsim la Focșani în 1916 unde din proprie inițiativă vizitează spitalul răniților de război din localitate, făcînd numeroase schițe ce vor constitui în 1918 obiectul unei expoziții deschise la Iași, în strada Lăpușneanu.

Desenele lui B'ARG dau dovada sensibilității autorului-artist care reacționează uneori mai puțin critic și mai mult umanist. Schițele sale anecdotice la prima vedere, au un suport profund uman, reflectîndu-i atașamentul față de omul obișnuit, cotidian. Realizate în tușe scurte, desenele sale apar abia conturate, dar la o mai atentă observare se vede clar intenția redării amănuntului, fiecare umbră de creion caracterizînd o stare de spirit a personajului redat, un anume tip social. Liniile scurte, întrerupte din care sînt realizate desenele lui B'ARG (ca stil de neconfundat), dau impresie de șablon sau portret robot-generalizator în care se poate recunoaște trăsătura comună a individului de o anumită categorie socială astfel încît, la un moment dat, ne dăm seama de intenția autorului. Este procedeul prin care artistul cetățean transmite cititorului de fiecare zi mesajul că el, omul obișnuit, este acela comentat în desen. Nu individul singular face obiectul șarjei lui zilnice ci marea

10 *Înmormîntarea lui Constantin Mille*, în „Adevărul“, an. 40, nr. 13.243, 19 februarie, 1927, p. 3.

11 *** — *Grafica militantă românească*, Ed. Meridiane, București, 1963, p. 74.

mulțime care are de înfruntat lipsurile, abuzurile unei societăți bazate pe confruntări politice sterile. Conturate astfel personajele lui B'ARG devin caracteristice epocii trăite de autor, epocă care se desfășura aglomerată de contradicții sociale, politice, economice. Existența unei anumite categorii sociale era amenințată de criza economică, război, de nesiguranța zilei de mâine pe care o resimțeau masele. B'ARG se face modestul comentator al unei stări de spirit, al realităților contemporane lui.

În mai puțin numeroasele caricaturi avînd ca temă politica internă și externă din această perioadă, Ion Bărbulescu realizează o galerie a personalităților politice. Trecut deja printr-un război a căror consecințe le simțise și văzuse și care îi inspiraseră numeroase lucrări de grafică și pictură, el seizează alunecarea lentă dar sigură către o altă conflagrație mondială. Cu mijloacele de care dispune, demască în desenele sale încă din anul 1918, reînvierea militarismului german și agresiunile fasciste de mai târziu din Spania și Abisinia.

Potrivit convingerilor sale politice activează cu un înalt simț al responsabilității la numeroase ziare și reviste. Prin însăși obligația sa profesională de a consemna în blocnotesul redacțional fapte, impresii, evenimente — adică tot ce-i oferă zi de zi realitatea vieții sub toate aspectele și manifestările ei sociale, politice, economice, artistice etc. — el este mai mult decît un cronicar al zilelor lui. B'ARG devine memorialist, izvor de informații a științei istoriei. Alături de ceilalți maeștri ai genului de grafică militantă protestatară, B'ARG alcătuiește un adevărat buletin social care împreună cu cronicile politice ale zile explică fenomenele unei anumite perioade din istorie.

Colaborînd constant la ziarele „Adevărul“, „Adevărul literar și artistic“, îi găsim lucrările și în paginile „Dimineții“. Desenele din revista „Furnica“ poartă deseori semnătura sa iar după anul 1930 îi semnalăm colaborarea la „Neamul Românesc“. (cronici plastice) și „Dreptatea“. Se recunoaște în lucrările sale aceeași fină dar vie observație a realității, înconjurătoare. Este de subliniat colaborarea lui B'ARG la „Cuvîntul Liber“ — una dintre cele mai progresiste publicații ale anilor interbelici (1939). Încă de la primele numere sub acest titlu semnificativ își vor înscrie numeroși intelectuali cu înaintate vederi democratice.

Așa cum am mai menționat, regăsim lucrările artistului în paginile ziarului „Adevărul“ și după 1944 alături de tabletele lui Tudor Arghezi și pamfletele lui Victor Eftimiu. Cu aceste desene el încheie galeria sa de personaje, un adevărat caleidoscop social care înfățișează stigmatizînd figurile îmbogățiților de război ce realizează venituri considerabile de pe urma lipsurilor, prin bursa neagră și speculă. În opoziție cu aceștia, B'ARG schițează măsurile luate de noul guvern în vederea restabilirii balanței pieței și aplicarea stabilizării monetare. Cu aceeași atenție sînt urmărite și problemele de politică externă. Aspecte din procesul criminalilor de război, încercări de întreținere sau redeschidere a unor noi focare de răzoi, iată numai cîteva din problemele ilustrate; ele marchează puternic deplina maturitate artistică și politică a autorului a căror desene devin mai puternic conturate și mai sigure. Comentariul grafic realizat de B'ARG înfățișează o vedere de ansamblu a unor ani de mari transformări sociale. Tratarea unei astfel de tematici îl arată

pe autor mai mult decât oricând ancorat în realitate, participant direct la evenimentele zilei. Expoziția retrospectivă organizată de Ion Bărbulescu în 1962 la București a realizat o vedere de ansamblu asupra întregii activității artistice a pictorului prilejuind noi și frumoase aprecieri din partea specialiștilor.¹²

Artist militant și cetățean B'ARG rămîne ca un reprezentant de vîrf al genului de grafică militantă progresistă la evoluția căreia și-a adus o remarcabilă contribuție. Spirit democratic, convins de necesitatea progresului societății omenești, el se detașează ca o personalitate distinctă capabilă să-și dăruiască unui ideal energia unei vieți întregi, fapt care l-a impus la lupta cu timpul și i-a rezervat un loc de frunte în istoria unei arte puse în slujba umanității.

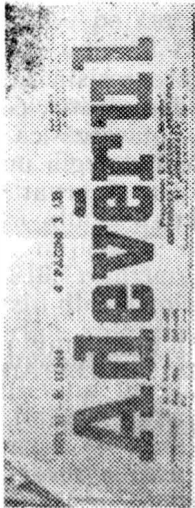
ASPECTS DE LA CONTRIBUTION DU PEINTURE I. BĂRBULESCU A L'ÉVOLUTION DES ARTS GRAPHIQUES PROTESTAIRES DE ROUMANIE

RÉSUMÉ

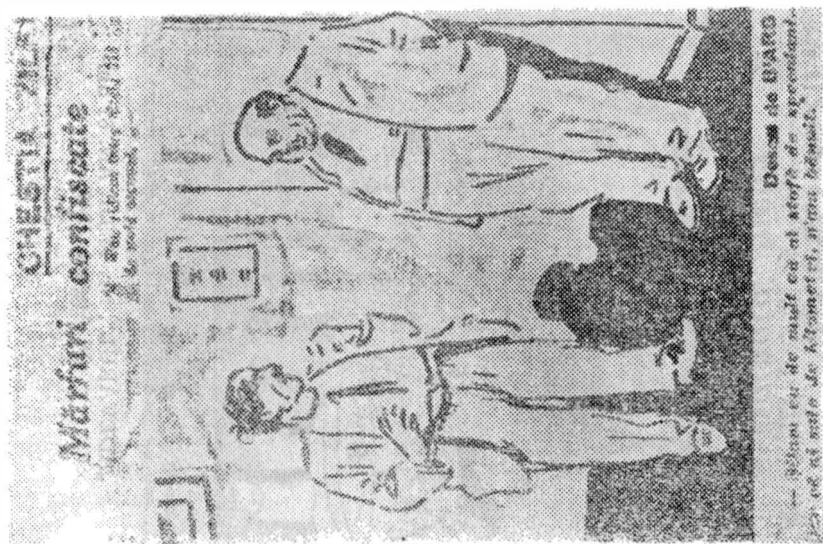
Dans les pages des publications de 1900 à 1940 — et surtout dans les publications ayant une orientation démocratique — les représentants de la graphique militante roumaine ont réalisé un tableau des phénomènes sociaux, économiques et politiques de l'époque.

Par son talent qui serve aux idéaux de la démocratie, I. Bărbulescu occupe une place dans la graphique roumaine militante d'autre les deux guerres mondiales.

¹² Idem, p. 292.

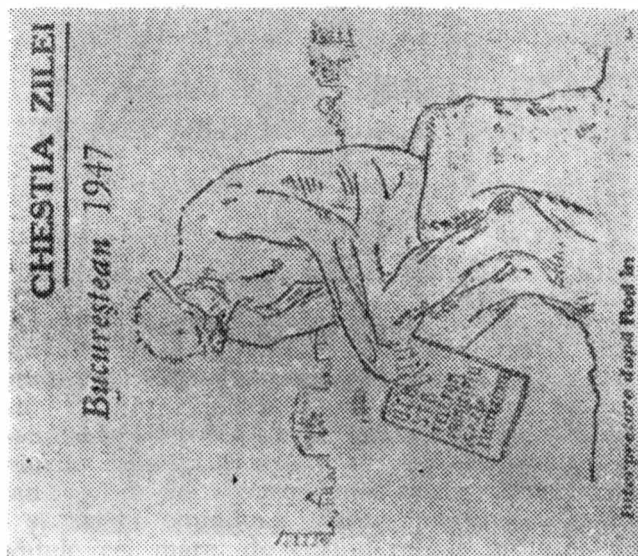
•ADEVĂRUL“, Nr. 17.124, ANUL 62, 1 Aprilie, 1945.

„ADEVĂRUL”, Nr. 16.934, AN. 61, din
14 August 1947.

„ADEVĂRUL”, NR. 16.943, AN 61, din
24 August, 1947.

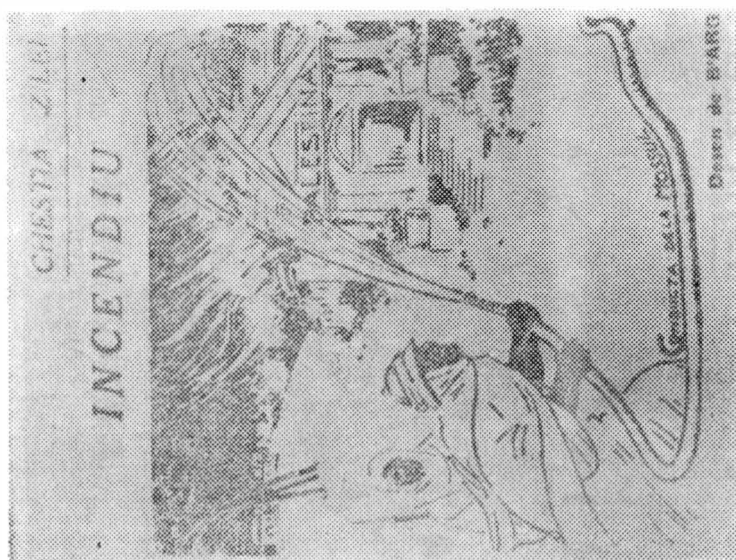
„ADEVĂRUL”, Nr. 16.926, AN. 61, din
2 August, 1947.

„ADEVĂRUL”, AN. 60, Nr. 16.659, din
10 septembrie, 1946.

„ADEVĂRUL”, AN. 63, Nr. 17.171, din
30 mai, 1948.

„ADEVĂRUL”, AN. 62, Nr. 17.164, din
22 mai, 1948.